

KİTAP İNCELEMESİ-2

HUNLAR

Özlem NALÇAKAN¹

Kitap Künyesi: Hunlar. Lev Nikolayeviç GUMILEV. Çev. D. Ahsen BATUR. İstanbul. Selenge Yayınları. 2005, Dördüncü Baskı. Sayfa Sayısı: 730. ISBN 975-8839-04-7

Avrasyacılık akımının bilinen isimlerinden olan Gumilëv, yazdığı giriş bölümünde Hunların varlığından Çin kaynakları sayesinde haberdar olduğumuza değinir. Hunların, dünya tarihinde derin izler bırakıp, Asya'dan Batıya yönelerek Avrupalıların da Hunlar dedikleri yeni bir millet olarak ortaya çıktıklarından bahseder. Kitapta, derdinin Hunlar'ı övmek ya da yermek olmadığını, aksine derdinin “*ezici bir mağlubiyete maruz kalmayan, asla tamamen yok edilemeyen, az nüfuslu göçebe bir halkın, nasıl yüzlerce yıl bağımsızlığını ve hayat tarzını korumasına imkan sağlayan bir organizasyon meydana getirebildiğini öğrenmek olduğunu, güçlerini nereden aldıkları ve bu gücün nereye kaybolduğu, sorunlarının kim olduğuna dair soruların cevaplarını aradığını*” belirtmiştir. Nitekim bu soruların cevaplarını, Hun tarihi yanı sıra Çin tarihinde ve Bozkırda yer alan tüm kabile halklarının bu iki süper etnosla ilişkilerinde kronolojik olarak detaylı bir şekilde aramıştır.

Hunlar'ın “devletleşmesinin” anlatıldığı birinci kitap, on beş bölümden oluşuyor ve tarih olarak M.Ö. III. bin yıla kadar geri gidiyoruz. Çin hanedanlarının kuruluşundan ve Hunların ataları H'yenyun ve Hun-yü kabilelerinin steplerde proto-Hunlar olarak şekillenmelerinden başlıyor ve bu “barbarlar”ın başlangıçta patriyarkal aile yapısına sahip, herhangi bir dev-

---

¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, ozlemnalcakan@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-4750-5252.

let teşkilatından yoksun ve böyle bir şeye ihtiyaç dahi hissetmeyen son derece ilkel halklar olduğunu ve kültüre yaptıkları tek katkının, göçebe hayvancılığını geliştirerek çölü ve Sibiryaya'yı geçmeleri olduğunu öğreniyoruz. Teşkilatlanma yönünden henüz zayıf olan "barbarlar"ın ikinci döneminin M.Ö. 1200 yıllarında başladığını, bu dönemde göçebe hayvancılığını daha da geliştiren Hunların, M.Ö. III. yüzyıla doğru otlak arayarak Gobi Çölü'nden Sibiryaya'ya kadar artık bütün bozkırların sahibi olduğunu öne sürüyor. Bu zamana kadar bozkırdaki yerli halklarla kaynaşan Hunlar, M.Ö. 209'da Mete Han liderliğinde 24 Hun boyunu birleştirerek devletlerini kuruyorlar.

Yazar, Devletin kuruluşunu anlattıktan sonra Hun devlet ve toplum yapısından da bahsediyor ve göçebe devletlerini, savaş disiplinine tabi kabileler federasyonu veya bir takım insanların teşkil ettiği "ordalar" gibi kabul etme görüşünün yaygın olduğunu, ancak bu görüşün Hunlar için geçerli olmadığı savunuyor ve açıklamasını yapıyor: "Çünkü Hunlar, çeşitli boy-lara bölünmüş "tek bir kabile"ydi ve diğer kabile federasyonlarından farklıydı, zira politik yapıları karmaşıktı." Yazara göre bu kabileler ittifakı sonradan bir devlete dönüşmüştür.

Yabgu'nun, klasik, tebaası bulunan hükümdar şeklinde değil de, sayısı 24 olan diğer beyler arasında en önde gelen kişi olarak Hun Devletinin başında olduğunu ve iktidarının büyük ancak "mutlak" olmadığını açıklayan Gumilëv, Hun aristokrasisini ise 3 gruba ayırıyor: Doğuştan prensler (yabgunun doğu (sol) ve batı (sağ) bilge eliğleri)², hizmet aristokratları (yabgu ailesine mensup olan veya yeteneğiyle göreve gelen üst düzey bürokratlar) ve boy beyleri. Yabgu, böylesine güçlü bir kesime hesap vermek zorundaydı. Boy beylerinin gücü sadece geleneklerden değil, sahip oldukları silahlı kuvvetlerden de gelmekteydi, dolayısıyla, yabgu, beylere ters gelecek bir şey yapamazdı. Bu, yabgunun iktidarını sınırlayarak bir despotaya dönüşmesini engellemektedir. Yazarımız bu noktada, Hun Devleti'nin patriyarkal yapı şartlarının ortaya çıkardığı oligarşik bir yönetim olduğunun anlaşıldığı sonucuna varıyor.

Pek karmaşık olmayan bir hukuk sistemi olan Hunlar'ın, Mete döneminin, savaş disiplini bozanlara ya da askeri emre itaat etmeyenlere ölüm cezasını öngören özel devlet hukuku sayesinde birliklerinin sağlamlaştığını ve güçlü devlet haline geldiklerini ileri süren yazar, özel mülkiyetin

---

² Velihtlar doğu (sol) bilge eliğlerden olmalıydı, ancak bu ilke sık sık ihlal edilmiştir.

varlığından da bahsediyor ve sonradan çıkan iç savaşlarda boyların başrol oynamasını, boyların toprak sahibi olmalarının dolaylı delili sayıyor.

Mete'nin reformları sayesinde, patriyarkal kabilelerden oluşan Hunlar, savaşçı bir Hun Devleti haline dönüşmüş, toprak, devletin temeli olarak görülmüş ve devlet geleneği haline gelerek asırlarca muhafazasını sağlamıştır.

“*At sırtında bir imparatorluk kurabilirsiniz ama onu at sırtından yönetemezsiniz.*” sözünü alıntılıyarak, Mete Han'ın bu sözün önemini iyi anlamış olduğunu vurgulayan Gumilëv, O'nun, Çin'den sığınanlardan diplomatik ilişkilerde yararlanmış olduğundan bahsediyor. Çinli sığınmacılardan kayıt yapmayı öğrendiklerini, bu arada yabgu hanedanına kaydedilen vergilerin, o hanedanı ayrıcalıklı olarak öne çıkardığını görüyoruz. Yabguya “*göğün ve yerin oğlu, güneş ve ayın ortaya çıkardığı büyük Hun Yabgusu*” ünvanının verilmesi ve iktidarın “*Tanrının lütfuyla*” tayin edilmesi, yabguya itaat mecburiyetinin olması gibi imtiyazlar, yazara göre, eski sisteme o kadar ters düşmüştür ki, halkın isyan edeceği tahmin edildiyse de böyle olmamış, aksine, yabgu, görülmemiş yetkilerle donatılmıştır. Hunlar, eski hürriyetlerini ister istemez kaybetmişlerdir. Artık, savaş ganimetlerinin ve vergilerin tamamı doğrudan yabgunun hazinesine gidiyordu, gerçi savaşçılara ganimetten önemli bir pay veriliyordu, toplumda görülmemiş bir refah ve lüks dönemi başlamıştı, ama, bununla birlikte adetler de bozulmuş, hayat tarzları değişmiş, dejenerasyona doğru bir gidiş başlamıştı.

Nitekim M.Ö. I. Yüzyıla gelindiğinde kendi içinde de reformlar yapan Çinliler'e karşı savaşlar kaybedilmeye başlanmış, devlet giderek zayıflamış, iç savaşlar, taht kavgaları çıkmıştı. Nihayet M.Ö. 53 yılında halk iki parçaya bölünmüş, taht iddiasında bulunan iki kardeşten Hu-han-yeh ve beraberindekiler Çin tebaasına geçmiş, bağımsızlık yanlısı Çi-çi'ye bağlı kalan maceraperestler ise kuzeye yönelmiştir. Bu ilk parçalanmadan sonra Çin hakimiyeti altındayken toparlanırlar gibi olan Hun Devleti M.S. 47'de Kuzey ve Güney Hunları olarak 2'ye ayrılmış, Kuzey Hunları daha sonra Siyenpiler tarafından yok edilmiş, Güney Hunları da Çin hakimiyetine girmiştir.

Birinci kitabın sonunda kaçınılmaz sonun geldiğini, Hun halkının dört parçaya ayrıldığını görüyoruz:

1- Kuzey Hunları: Ural-Volga arasına giderek Sibiryaya Ugorlarıyla karışmış, baş eğmeyen ve merkezi kültürlerin etkisinde kalmayan kişilerdir.

2- *Yüeban: Tarbagatay'da kalıp Yedisu'yu ele geçirerek Yüeban prensliğini kurdular. Burada Batı Siyenpi ordası olan Mukrilerle kaynaşarak VI. yüzyıldaki Türgeş halkını meydana getirdiler.*

3- *Siyenpilerle kaynaşan grup.*

4- *Güney Hunları: Bozkırın her yakasına, Shen-si, Ordos ve Alashan'a yerleşen, V. yüzyıla kadar asimilasyonu tamamlanarak Çinleşen grup.*

İlk kitapta III. Yüzyıla kadar incelenen ve onların dört ana kola ayrılmasıyla bitirilen Hun tarihinin ikinci kitabında, toplam on bir bölüm boyunca kronolojik olarak III. ve V. yüzyıllar, yani çöküş ve dağılma anlatılıyor. Hun halklarından kalan tüm kolların akıbeti, Çin'le ve diğer kabile halklarıyla kurduğu ilişkilerle birlikte anlatılıyor ve son Hun prensliğinin M.S. 460'ta Ju-Janlar (Cücenler) tarafından kılıçtan geçirilmesiyle de Hun tarihi son bulduruluyor. Yine bu kitapta da siyasi tarih ağırlıklı olarak, Çin içinde kalan Hunlar'ın toparlanıp tekrar devlet kurma denemelerini izliyoruz: 304-319 yılları arasında Liu Yuan'ın kurduğu devlet, 319-352 yılları arasında Liu Yao'nun kurduğu Sonraki Chao denilen devlet, 401-439 yılları arasında Ho-hsi'de, Meng Sun tarafından kurulan ancak daha sonra Tabgaçlar tarafından yıkılan Kuzey Liang Hun Devleti ve aynı dönemde başka bir Hun prensi tarafından 407-431 yılları arasında kurulup Togonlar tarafından son verilen Hsia Devleti.

Gumilëv'e göre Ho-hsi'deki Hun devletinin yıkılışı her ne kadar bir son olsa da iki yeni güçlü etnogenезin başlangıcıdır. Aralarında Tabgaç hakimiyetini kabul etmeyenler vardı ve bunlardan biri de, kendisine bağlı 500 aile ile müttefikleri Ju Janlara sığınan Aşina ailesi idi. Göktürkler bu aileden türemiştir. Bir diğeri de eski Güney Liang Prensi Tu-fa Fan Ni idi. Bu da kendisine bağlı birlikleri Tibet'e götürmüş ve bu ülkeye Budizmi yayayan hanedanın kurucusu olmuştur.

Yazarın, Hunlara tarihçi değil de etnolog gözüyle baktığı kısa bir bölümde, "bu kadar üst düzey bir organizasyon neden yıkıldı" sorusuna cevabı bulabiliyoruz: "*Hunlar için tek tehlike Çin saldırganlığı idi. Eğer Çin'deki Han hanedanlığı normal yıkılış tarihinden 20 yıl önce yıkılmış olsaydı bozkırda Hun kültürü kurulur, Hun medeniyeti gelişir veya tarihi mevcudiyet süreci uzardı, ancak Hunlar, obskürasyon (cehalet) dönemine, yani geleneklerin unutulduğu, amaçsız bir hayat kavgasının verildiği merhaleye geçtiler*" Dolayısıyla Hunlardan geriye ne sanat ne felsefe, ne hukuk görüyoruz, ancak onları da suçlayamıyoruz, zira ortada olmayan bir medeniyet için hem Çinlilerle, hem civardaki diğer halklarla (Siyenpiler gibi) hem de kendi içlerindeki hainlerle savaşıyorlardı. Bozkır hayatına uyum

sağlamaları için her tür önbilgiye sahiptiler, tarımı öğrenmişlerdi, bir takım meslekleri ve ticareti öğrenmişlerdi ama sürekli savaşmaktan bu öğrendiklerini geliştirmeye fırsat bulamamışlardı.

Yazılı kaynakların azlığı nedeniyle bir bilinmez olan Hunlar'ın ve Orta Asya tarihinin son derece kapsamlı incelendiği temel kaynak olarak değerli bir "*siyasi tarih*" çalışması olan ve bu yönüyle belki bir yönetim bilimcisini boğabilecek olan eser, yine de Türk yönetim geleneğinin oluşmasının "kök"lerine ulaşabilmek açısından önemlidir. Neyse ki eserini sıkkıcı olmaktan kurtarabilen bir yazar görüyoruz. Başka tarih kitaplarında rastlayamayacağımız "...*oturup tek tek saydın mı be adam!*", "...*olsa olsa katilin komşularının ihbarı sayesinde öğrenmiştir, men dakika dukka dünyası!*" gibi esprili cümleler ustalıkla kullanılmış. Yazarın bölümlere verdiği isimler de kayda değer güzellikte ve yaratıcılıkta... Hun Devletinin doğuşunun anlatıldığı bölümün adı "*Islık Çalan Oklar*", Çin-Hun Savaşlarının anlatıldığı bir bölümün adı ise "*Ejderhanın Hamlesi*", sonradan kurulup yok olan Hun prensliklerinin anlatıldığı son bölümlerin adları ise sırasıyla "*Alevin Üç Rengi*", "*Kızıltı*", "*Sönen Ateş*", "*Arta Kalan Kor*", "*Ve Arta Kalan Kül*"

